ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ, ГОД. IX, № 2

Докторант ВИКТОРИЯ КАЛАЙДЖИЕВА
ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ", гр. БЛАГОЕВГРАД

АНАЛИЗ НА ИНОВАЦИОННАТА АКТИВНОСТ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ИНДУСТРИАЛНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ

ANALYSIS OF THE INNOVATION ACTIVITY OF THE ENTERPRISES IN THE INDUSTRIAL SECTOR IN BULGARIA

PhD Student VIKTORIA KALAIDJIEVA
SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD

Abstract : The article contains some problems of the innovation activity of Bulgarian industrial enterprises in the context of the requirements of the European Union about the development of a competitive economy based on knowledge. Therefore an analysis have been made for a sequence indicators- the part of innovative enterprises, the part of firms with new or improved products and their turnover, the share of enterprises with innovation cooperation, costs for scientific research and development activities. The driving force and growth in these indicators are disposed. It has been found the state of innovation activity of industrial enterprises and some problems are attached. Some conclusions have been made and it is specified the role of business' integration with the research institutions in order to make the innovation activity improved.

Key words: innovations, innovation activity, enterprises, industry, analysis, state

ВЪВЕДЕНИЕ

В последните няколко години Европа и светът са изправени пред може би най-голямата икономическа криза след Депресията от 1929 г. Налага се сериозно преосмисляне на политиката в областта на икономиката, създаване на комплексна стратегия за икономическо развитие на национално и световно ниво. Бизнес лидерите в света все по-осезаемо и силно разбират, че ключът за излизане от тази криза изисква нова философия, ново разбиране за това в каква посока да се продължи, за да може не само да бъде преодоляна кризата, а да бъдат създадени условия и възможности за нов икономически растеж и просперитет. Глобалните световни проблеми, свързани с дефицит в енергийните източници, опазване на околната среда и природните ресурси, демографския прираст и др. изискват смяна на парадигмата, качествено нов подход и мислене в областта на икономиката. Един от основните проблеми на Европа е засилването на ролята на икономиката, основана на знанието[1], т.е. икономиката базирана на иновации, нови технологии и наука. Отчитайки това, в национален мащаб трябва да бъде създадена иновационна система, съобразена с тенденциите и практиките в европейски контекст, свързани с използването на информационни и комуникационни технологии, научния и технологичен продукт на страната, развитието на човешките ресурси и др. Сериозната корелация между конкурентоспособността и иновациите, правят последните изключително съществен и важен фактор в развитието не само на

[1]Cooke, P. and Leydesdorff, L. (2006) Regional development in the knowledge-based economy: the construction of advantage, Journal of Technology Transfer, Vol. 31 No. 1, pp. 5-15

отделните предприятия, а и на националните и континентални икономики. Днес иновациите са по-важен фактор за икономическия растеж от традиционните земя, труд, инвестиционни средства. Ето защо управлението на иновациите заема важно място в икономическата и научно - техническата политика на най-развитите в стопанско отношение страни и е обект на особено внимание от страна на висшите органи на държавната власт.

Имайки предвид ролята на иновациите за развитието на икономиката и повишаването на нейната конкурентоспособност, целта на настоящата разработка е да се направи анализ на състоянието на иновационната дейност на индустриалните предприятия в България и да се оцени тяхната иновационна активност.

Във връзка с това са използвани аналитични материали, научни разработки и статистически данни и са приложени статистически методи за оценка на дейността на предприятията по прилагането на иновации.

АНАЛИЗ И ОБСЪЖДАНЕ

За времето на своето съществуване, понятието „иновация", въведено в науката като нова икономическа категория от австрийския учен Йозеф Шумпетер в началото на миналия век, е претърпяло много и значителни промени, разширявайки значението си и увеличавайки икономическото си влияние за развитието на човечеството като цяло. В началото на появата си то се разглежда като инструмент за икономически успех, като откритие, техническа или инженерна новост, чието внедряване гарантира ефективност на производствения процес или предлаганата услуга. На един по-късен етап иновациите се разглеждат от редица автори като процеси, стратегии и различни бизнес модели. В началото иновациите се считат за лично откритие на изобретателя, по-късно те се преобразуват в групова дейност и се разрастват до иновации в предприятия, отрасли, региони и държави. Значението на иновациите постепенно еволюира от въпроса за оцеляването на отделни предприятия до ниво на държавна и световна политика.

Глобализирането на света превръща иновациите в един изключително сериозен фактор за развитието не само на икономическата, но и на социалната и научната сфера. Иновациите са свързани не само с развитието на икономиката, а с изграждането на нов мироглед за света.

В своята книга "Теория на икономическото развитие" Йозеф Шумпетер разглежда иновационните промени в предприятието като промени в следните пет направления: продукция (създаване на ново благо, неизвестно на потребителите или на ново качество на същото или друго благо), технология (внедряване на нов метод на производство в даден отрасъл на промишлеността), пазари за пласмент (усвояване на нов пазар), суровини и материали, полуфабрикати (получаване на нов източник на суровини или полуфабрикати), организационни принципи и структура (осъществяване на реорганизация на производството, като например обезпечаване на монополно положение или подкопаване монополното положение на други предприятия). Според него иновацията е краен резултат от внедряването на нови идеи в практиката, материализирани в нови продукти, суровини, материали, нови технологии и т.н.[1]

Иновацията е такова въведение, при което за даден субект е налице нещо, което още никога не е било или не е било точно такова. Обикновено, когато става дума за иновация, понятието се асоциира с нещо прогресивно, положително. Това на практика не винаги е

[1]Schumpeter, J. A. (1934) The Theory of Economic Development. Harvard University Press, Cambridge, MA

така. В зависимост от правилността на тяхната употреба, иновациите могат да бъдат инструмент за просперитет или разруха. Редица иновации в краткосрочен план, отчитайки някаква неустойчива конюнктура на пазара могат да бъдат успешни за определен период, след което положителният знак се превръща в отрицателен. В по-общ план редица научни открития и прилагането им като иновации в практиката могат да бъдат отчетени като успех на отделно предприятие или производствен процес, водещи до финансова печалба, но да имат изключително негативен ефект в глобален мащаб, като откритията в областта на химията, ядрената енергия и тяхното прилагане. Все пак, необходимо е да се осъзнава, че без стремеж към иновационни активности и нововъведения не може да се очаква прогрес на човечеството.

Развитието се характеризира с промяна. В тази връзка на основата на анализа на теоретичните постановки на Шумпетер се разкрива, че: той разглежда иновацията като основен фактор на икономическия прогрес; новаторството е в основата на предприемаческата дейност, която със своето въздействие допринася за промени посредством нарушаването на статичното равновесие, съществуващо в икономиката; нововъведенията на базата на използването на нови комбинации, водят до промени в пазарите и влияят върху развитието на икономиката и икономическия растеж; организационно-стопанското новаторство е фактор за развитието на предприемаческата дейност, а източник на иновациите е знанието.[1] В тази връзка той посочва: „Развитието според нашето разбиране се определя като изпълнение на различни комбинации", именно чрез „представянето на ново благо", чрез „представяне на нов метод на производство", чрез „отваряне на нов пазар", чрез „завладяване на нов източник на набавяне на сурови материали или полуфабрикати" и чрез „създаване на нова организация в която и да е промишленост, като създаването на монополна позиция или ликвидация на монополната позиция".[2]

Иновационната активност на дадено предприятие се определя от фирмената и външната среда, а също така от знанията и уменията на предприемача.[3;4] Особено важни са нематериалните ресурси, включващи знанието и уменията, организационните практики, репутацията на фирмата и продукта, организационната култура.[5] Но сред най-важните са: начинът на управление (предприемачът, както и човешките ресурси, въвлечени в иновационните дейности, а също така и развитата иновационна структура в предприятието), резултатът от разработването и внедряването на нови идеи, размерът на фирмата и технологичния интензитет на сектора. Съществен елемент на външната среда са условията на сектора, в който оперира фирмата, разкрити най-добре от М. Портър (пазарна сила на потребителите и доставчиците, заплахата от нови конкуренти, заплахата от заместване на даден продукт и конкуренцията).[6]

Доколко предприятията са активни при осъществяване на иновационни дейности, дали се стремят да са

[1] Вж. по-подробно: Мадгерова, Р., Икономически и социални измерения на предприемачеството, унив. изд. „Н. Рилски", Благоевград, 2013, с. 59-60

[2] Schumpeter, J. A. (1934) The Theory of Economic Development. Harvard University Press, Cambridge, MA

[3] Wernerfelt, B. (1984) A resource-based view of the firm, Strategic Management Journal, Vol. 5 No. 2, pp. 171-80

[4] Barney, J. B. (2001) Is the resource-based —view a useful perspective for strategic management research? Yes. Academy of Management Review, 26 (1), 41−56

[5] Hall, R. (1993) A framework linking intangible resources and capabilities to sustainable competitive advantage. Strategic Management Journal, 14, 607−618

[6] Портър, М. (2004) Конкурентното предимство на нациите. София, ИК „Класика и стил"

технологични лидери или предпочитат да следват първите, зависи до голяма степен от съдържанието на целите на предприятията, в контекста на тяхното развитие чрез обновяване - въпросите се отнасят до наличието на цели, свързани с отстраняване на продукти в края на жизнения цикъл; подобряване на качеството на продуктите; разширяване на продуктовия асортимент; навлизане на нови пазари, увеличаване на съществуващ пазарен дял (при офанзивна стратегия); своевременно въвеждане и изпълняване на нови нормативи, стандарти (проблем изключително актуален от гледна точка на присъединяването и конкурентното функциониране на предприятията на Европейския пазар), съхраняване на съществуващи пазари (дефанзивна стратегия); увеличаване на гъвкавостта на производството (най-често свързана с прилагане на нови технологии); намаляване на разходите на труд за единица краен продукт; намаляване на материалоемкостта; намаляване на енергоемкостта; намаляване на замърсяването на околната среда.[1]

Всички предприятия имат положителна нагласа за иновационното поведение, което е необходимо, но не достатъчно условие за осъществяване на иновационни активности и постигане на съответни резултати. Оскъдният собствен научен и изследователски потенциал в предприятията, който е изключително важен източник на иновационни идеи, както и недостатъчното използване на сътрудничество с външни партньори - научни институти и университети, показва че в предприятията на практика няма необходимите условия за иновации.

Важно значение за повишаването на иновативността на предприятията има преодоляването на бариерите пред иновациите. Редица фактори възпрепятстват осъществяването на иновационни дейности и постигането на иновационни резултати в едно предприятие. Бариерите за иновиране могат да се групират в няколко групи. Те са свързани с:

- финансирането (осъзнат значителен икономически риск; високи разходи за финансиране; недостиг на налични финансови средства за иновационните проекти и преки разходи за иновации);
- достъпа до информация – научна, технологична, нормативна, пазарна;
- човешкият фактор (недостиг на квалифициран технически персонал; недостиг на квалифициран управленски персонал; недостатъчен отклик на потребителите на новите продукти);
- организационно-управленски аспекти на осъществяването на иновационни процеси (организационна консервативност; липса на възможности за кооперирание с други предприятия или технически организации, недостиг на външни технически услуги).[2]

На съвременния етап от обществено-икономическото развитие иновационната активност на предприятията има съществена значимост, която произтича от необходимостта да се осигурява висок растеж и развитие на високотехнологични отрасли и услуги базирани на знания. Това е един от основните приоритети, свързани с развитието на предприятията и предприемачеството, издигнат от Европейската комисия. Той засяга всички категории предприятия, но с особена сила се отнася за малките и средните предприятия (МСП), поради тяхната обществена значимост (те съставляват 98% от всички предприятия в ЕС). Във връзка с това К. Тодоров посочва, че иновацията „е изключително важна за МСП в местната, регионалната и националната икономика, тъй като

[1] Анализ на възможностите и тенденциите за технологично развитие на българските предприятия (2010), изд. Българска стопанска камара, С., с.40. www.bia-bg.com

[2] Пак там, с.44

представлява възможност за придобиване на конкурентно предимство, което е потенциално по-силно от онова, базиращо се на цената“, защото то не е достатъчно за поддържане на дългосрочен ръст.[1] В законодателния документ на Европейската комисия за развитието на малкия бизнес като важен принцип е определен усъвършенстването на уменията в малките и средните предприятия, както и всички форми на иновация.[2] Спазването на този принцип е свързано с насърчаване на инвестициите в изследователската дейност. В цитирания документ се отчита, че не се използва достатъчно потенциала за изследователска и иновационна дейност. По данни, цитирани в него, през 2007 г. само около 3 от всеки 10 МСП в Общността са посочили, че имат нови продукти или приходи от нови продукти. Поради това като важна задача се издига необходимостта МСП да се интегрират по-успешно в изследователската общност и да се поощряват контактите им с университетите. Във връзка с решаването на проблема за иновационното развитие и повишаването на иновационната активност на предприятията се изисква страните-членки да насърчават всячески уменията на малките предприятия в иновационната дейност.[3]

Проблемът за иновационната активност е от съществено значение и за българските предприятия, поради тяхното изоставане и необходимостта от осигуряване на висок растеж. За състоянието на иновационната дейност на предприятията в България може да се съди от дела на иновативните предприятия, дела на предприятията, реализиращи нови продукти, дела на оборота, реализиран от продажбата на нови продукти и други показатели.

Статистическите данни показват, че през периода 2006-2010 г. нараства общият брой на иновативните предприятия в страната, както и на тези от индустриалния сектор (вж. табл. 1). Най-голямо е нарастването в средните предприятия (с 50-249 заети лица), следвани от големите фирми. Този резултат показва, че средните и големите предприятия разполагат с по-големи възможности за осъществяване на изследователска и иновационна дейност. Видно е, че в микропредприятията не се осъществяват иновации, което налага необходимостта от специално внимание и насърчаване съобразно изискванията на Европейската комисия.

Данните в таблицата показват, че индустриалният сектор през 2010 г. има значително по-високи резултати в сравнение със сектора на услугите както по отношение на иновативните предприятия, така и по отношение на тези с технологични иновации. Но абсолютният прираст през 2010 г. спрямо базовата 2006 г. и в двата сектора е приблизително еднакъв, което според нас показва, че в сферата на услугите през периода нараства броят на предприятията, чиято дейност е базирана на висококвалифицирани знания, умения и иновации. Сравнявайки резултатите за групата на иновативните предприятия през 2010 спрямо 2006 г. е видно, че икономическата криза не е оказала негативно влияние върху техния дял и „дори е нараснал значително, което показва, че иновациите могат да се използват като важен инструмент за преодоляване на последиците от нея.”[4]

[1] Тодоров, К., Основи на дребния бизнес, изд. “Тракия-М“, С., 2000, с. 18

[2] SBA for Europe, EC, Съобщение на комисията до Съвета, Европейския парламент, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите, Брюксел, 2008, с. 5,www.government.bg

[3] Пак там, с. 20-21

[4] Мадгерова, Р. (2013) Икономически и социални измерения на предприемачеството, унив. изд. „Н. Рилски”, Благоевград, с. 387

Таблица 1. Дял на иновативните предприятия от общия брой на предприятията в България за периода 2006-2010 г. (%) и абсолютен прираст

Групи предприятия по икономически дейности и големина според броя на заетите лица	2006 Иновативни предприятия	2010		Абсолютен прираст на иновативните предприятия %
		Иновативни предприятия	Предприятия с технологични иновации	
Общо	**20,2**	**27,1**	**17,7**	**6,9**
Индустрия	23,8	31,1	22,3	7,3
Услуги	14,5	22,0	11,9	7,5
10-49	17,0	21,8	13,7	4,8
50-249	26,4	42,3	28,8	15,9
250+	52,7	63,2	47,8	10,5

Забележки: 1. През 2006 г. НСИ не наблюдава предприятията с технологични иновации, поради което не може да се направи съпоставка в този аспект. 2. За микропредприятията няма данни.
Източник: Иновации, НСИ, www.nsi.bg и собствени изчисления

В същия период обаче предприятията в страната бележат спад в иновациите, свързани със създаването или усъвършенстването на продукти (табл. 2). Както се вижда от Таблица 2, в периода е налице отрицателен прираст, който според нас се дължи на последствията от икономическата криза. По-голямо е намалението в индустрията, отколкото в услугите, както и в големите предприятия, отколкото в малките и средните.

Таблица 2. Дял на предприятията, реализирали нови или усъвършенствани продукти, нови за пазара, от общия брой предприятия (%) и абсолютен прираст

Икономически дейности Групи по големина на предприятията според броя на наетите лица	2006	2010	Абсолютен прираст %
Общо	**8,3**	**5,3**	**-3,0**
Индустрия	10,0	5,8	-4,2
Услуги	5,7	4,6	-1,1
10-49	6,6	4,0	-2,6
50-249	12,2	8,3	-3,9
250+	24,1	17,8	-6,3

Забележка: За микропредприятията няма данни за реализиране на такива продукти.
Източник: Иновации, НСИ, www.nsi.bg и собствени изчисления

През изучавания период предприятията от сферата на индустрията имат отрицателен прираст по отношение на оборота от нови или усъвършенствани за пазара и за фирмата продукти, докато тези от сферата на услугите имат положителен резултат, макар и само с приблизително 1 % (табл. 3). Причината според нас е същата, според която се увеличава делът на

иновативните предприятия в тази сфера – прилагането на висококвалифицирани знания и умения, водещи до продуктови иновации. Анализът на резултатите по този показател според големината на предприятията разкрива, че прирастът при малките предприятия е минимален, а при средните и големите е отрицателен. На основата на данните от таблицата очевидно се налага изводът, че кризата най-силно се отразява при реализацията на нови или усъвършенствани продукти в индустрията и големите предприятия.

Таблица 3. Дял на оборота, реализиран от нови или усъвършенствани продукти, нови за предприятието и пазара, от общия брой на предприятията (%) и абсолютен прираст

Икономически дейности Групи по големина на предприятията според броя на наетите лица	**2006**	**2010**	**Абсолютен прираст**
Общо	**6,7**	**3,9**	**-2,8**
Индустрия	11,1	5,3	-5,8
Услуги	1,7	2,6	0,9
10-49	1,3	1,4	0,1
50-249	3,4	2,3	-1,1
250+	10,7	6,1	-4,6

Забележка: За микропредприятията няма данни за реализиране на такива продукти.
Източник: Иновации, НСИ, www.nsi.bg и собствени изчисления

Делът на оборота, реализиран от съществуващи на пазара, но нови за предприятието или усъвършенствани от него продукти е най-висок в сферата на индустрията, докато в сферата на услугите в периода 2006-2010 г. се наблюдава отрицателен прираст (табл. 4). Сравнението с резултатите от Таблица 3 разкрива, че предприятията от сферата на индустрията в почти еднаква степен прилагат стратегии на разработване на нови продукти и на внедряване в производството си на утвърдени на пазара продукти. Дори с 0,1 процентни пункта е по-висок делът на фирмите, прилагащи втората стратегия (внедряване на съществуващи продукти) от този на избралите първата стратегия.

Съпоставяйки промените в предприятията според тяхната големина в зависимост от заетите в тях лица, може да се посочи, че големите предприятия за разлика от малките и средните в наблюдавания период отбелязват нарастване на този дял. Но те еднакво успешно, въпреки затрудненията, произтичащи от кризата, прилагат и двата подхода – разработване на нови (табл. 3) и внедряване на съществуващи на пазара успешни продукти.

В малките и средните предприятия тенденцията на намаляване на дела се запазва и се отчита отрицателен прираст, като резултатите, сравнени с предходните (табл. 3), са приблизително еднакви и разликите са пренебрежимо малки.

Таблица 4. Дял на оборота, реализиран от нови или усъвършенствани продукти, нови за предприятието, но не и за пазара, от общия брой на предприятията (%) и абсолютен прираст

Икономически дейности Групи по големина на предприятията според броя на наетите лица	2006	2010	Абсолютен прираст %
Общо	**3,6**	**3,7**	**0,1**
Индустрия	2,8	5,4	2,6
Услуги	4,5	2,1	-2,4
10-49	1,4	1,2	-0,2
50-249	3,2	2,9	-0,3
250+	4,8	5,5	0,7

Забележка: За микропредприятията няма данни за реализиране на такива продукти.
Източник: Иновации,НСИ, www.nsi.bg и собствени изчисления

От показателите в Таблица 4 може да се направи извод, че по-рентабилни и ефективни са иновациите в нови за предприятието продукти, но не и нови за пазара. Това е логично поради факта, че натрупаният опит и възможността за модифициране и вариативност при използването на съществуващи иновационни решения, дава по-добър ефект. Направеният по-горе извод обаче едва ли се отнася за всички сектори, особено за онези, които се характеризират със своята динамичност, например иновациите в сферата на информационните технологии, съобщителната и телекомуникационната техника, еко и енерго-спестяващите технологии, технологии, свързани със здравето и др., при които най-голям ефект и икономически дивиденти обикновено получава новаторът в областта. Същото се отнася и за иновационните решения, имащи стратегически характер, свързани с лицензиране и патентоване на иновационния продукт или технология.

Съществено значение за разгръщането на иновационната дейност на предприятията има интегрирането на усилията с други предприятия. Това е добра стратегия особено за по-малките предприятия, които нямат достатъчно финансови средства и научен потенциал за иновации. Статистическите данни сочат, че за периода 2006-2010 г. най-голямо положително изменение в иновационното сътрудничество имат големите предприятия. Абсолютният прираст по показателя „дял на предприятията с иновационно сътрудничество" при тази група е в размер на 14,4% - с 13 процентни пункта по-голям в сравнение с величината на този показател при средните предприятия (табл. 5). Съпоставката между индустрията и услугите по отношение на този показател разкрива, че по-висок е прирастът в сферата на услугите.

Таблица 5. Дял на предприятията с иновационно сътрудничество от общия брой предприятия и абсолютен прираст - (%)

Икономически дейности Групи по големина на предприятията според броя на наетите лица	2006	2010	Абсолютен прираст
Общо	**21,2**	**22,4**	**1,2**
Индустрия	18,6	18,8	0,2
Услуги	28,1	31,0	2,9
10-49	19,9	19,0	-0,9
50-249	20,9	22,3	1,4
250+	30,1	44,5	14,4

Забележка: За микропредприятията няма данни за иновационно сътрудничество.
Източник: Иновации,НСИ, www.nsi.bg и собствени изчисления

По-обстойното и задълбочено разглеждане на проблема за иновационната дейност на предприятията налага необходимостта да се обърне внимание и на нейното финансово обезпечаване. То може да бъде характеризирано с помощта на показателя „разходи за научно-изследователска и развойна дейност". Те могат да се разглеждат в тяхната динамика, а така също и според тяхното предназначение, структура по сектори (предприятия, висше образование, държавен сектор и нетърговски организации), по икономически дейности, според разпределението им по икономически райони и други направления.

Статистическите данни сочат, че през 2010 г. настъпва положителна, от гледна точка на европейския модел, промяна в структурата на разходите за НИРД по институционални сектори. Разходите за НИРД включват текущите разходи и разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, предназначени за НИРД. Разходите за НИРД през 2010 г. са нараснали почти двойно в сравнение с 2006 г., като се запазва и тенденцията на ежегодно нарастване на техния обем през периода 2006-2010 г. (тяхната величина през 2010 г. е 421 612 х. лв. и нарастването в сравнение с 2006 г. е в размер на 184 576 х. лв.)[1] (фиг. 1). Интензивността на НИРД е един от ключовите показатели за измерване на напредъка на Европейския съюз в достигане на целите на новата стратегия „Европа 2020" – стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Най-голямо нарастване се наблюдава в сектор „Предприятия", следван от сектор „Висше образование" (фиг. 4). Но трябва да се има предвид, че направените разходи са почти изцяло текущи (главно заплати) и малка част от тях са за придобиване на ДМА (фиг. 1, 2 и 3). Необходимо е да се отбележи, че за разлика от останалите сектори, през 2010 г. се наблюдава отрицателен прираст в сектор „Предприятия" в сравнение с 2006 г. по отношение на разходите за дълготрайни материални активи, но тези разходи нарастват съществено в сектор „висше образование" (с 5 898 х. лв. спрямо 2006 г., когато са в размер само от 2 353 х. лв.).

[1] Разходи за НИРД по видове и сектори, 2006-2010, НСИ, www.nsi.bg

Фигура 1. Динамика на разходите за НИРД в хил. лв. за 2006-2010 г. по видове

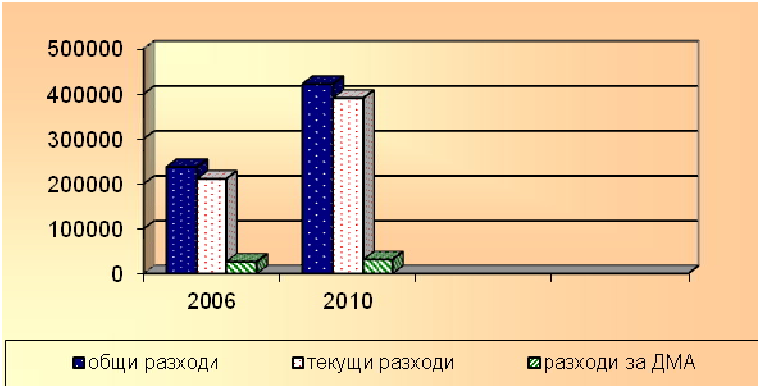

Източник: Разходи за НИРД по видове и сектори, НСИ, www.nsi.bg

През наблюдавания период абсолютното нарастване на текущите разходи е от 179 561 х. лв. – 85,2%, а на разходите за дълготрайни материални активи – 5 015 (19,2%). Това потвърждава нашият извод, че значителната част от средствата за НИРД се изразходват предимно за текущи нужди и не се използват в достатъчна степен за придобиване на нови дълготрайни материални активи, необходими за научно-изследователската и развойната дейност, което според нас се отразява на ефективността на иновационната дейност.

Фигура 2. Динамика на дела на текущите разходи за НИРД в хил. лв. за периода 2006-2010 г. по сектори

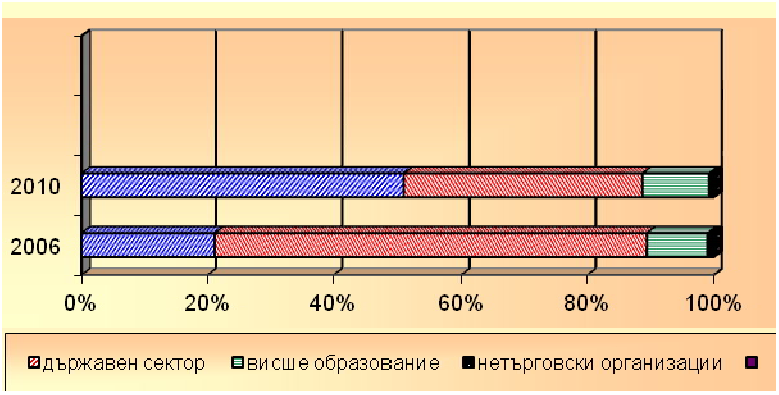

Източник: Разходи за НИРД по видове и сектори, НСИ, www.nsi.bg

Фигура 3. Динамика на дела на разходите за придобиване на дълготрайни материални активи в разходите за НИРД в хил. лв. за периода 2006-2010 г. по сектори

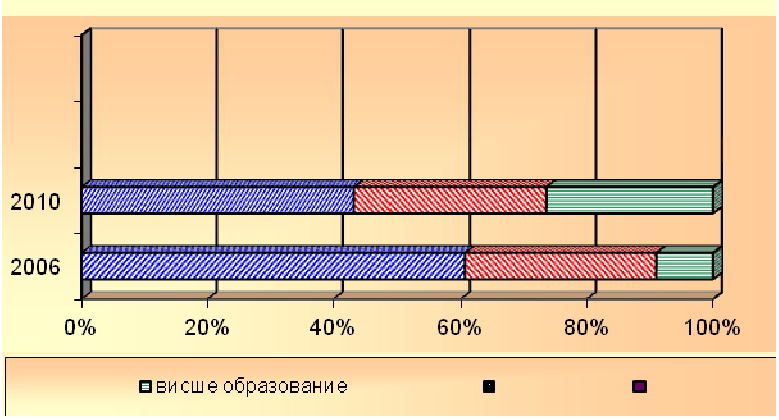

Забележка: За периода НСИ не отчита разходи за дълготрайни материални активи в нетърговските организации

Източник: Разходи за НИРД по видове и сектори, НСИ, www.nsi.bg

Съпоставката на разходите за НИРД по сектори показва, че през 2010 г. значително нараства техният дял в предприятията (в абсолютно изражение с 151 706 х. лв. спрямо 2006 г., в която те са 60 401 х. лв.) и във висшето образование (с 26 871 х. лв. срещу 22 675 х. лв. през 2006 г.) за сметка на дела на разходите в държавния сектор (които бележат по-малък абсолютен прираст в размер на 5 220 х. лв. на база разходи през 2006 г. в размер на 151912 х. лв.). Незначително нарастване се наблюдава в нетърговските организации (779 х. лв. при база 2 048 х. лв.) (фиг. 4).

Фигура 4. Разходи за НИРД по сектори в хил. лв. за периода 2006-2010 г.

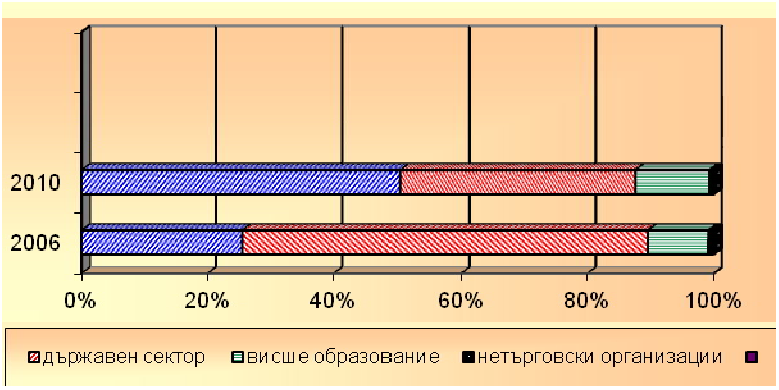

Източник: Разходи за НИРД по видове и сектори, НСИ, www.nsi.bg

През 2010 г. в сравнение с 2006 г. най-голямо е нарастването на разходите за НИРД при микро и малките предприятия, докато при тези с до 499 заети лица се наблюдава отрицателен прираст. Положително е изменението и при най-големите фирми с над 500 наети лица (табл. 6). Според експертите,

основните причини за увеличаване на инвестициите в иновации през 2010 г. са две – положителните последствия от членството в ЕС и кризата, за преодоляването на която, както се вижда от анализираните резултати, предприятията прилагат стратегията на нововъведения.

Таблица 6. Разходи за НИРД в сектор предприятия по големина на предприятията (хил. лв.)

Групи по големина на предприятията според броя на наетите лица	2006	2010	Абсолютен прираст
Общо	**60 401**	**212 107**	**151 706**
0– 9	4 272	14129	9 857
10 – 49	13 620	19 991	6 371
50 - 249	16152	..	-
250 - 499	6760	5837	-923
500 или повече	19597	20136	539

Забележка: „..” – конфиденциални данни (НСИ)

Източник: Разходи за НИРД, НСИ, www.nsi.bg и собствени изчисления

Анализът на разходите по икономически дейности (според поддържаните от НСИ данни) показва значително нарастване в преработващата промишленост – с 8 051 хил. лв. (от 25 036 хил. лв. през 2006 на 33 087 хил. лв. през 2010 г.) и в агрегираната група, включваща търговия и ремонт на автомобили и мотоциклети – с 4 566 хил. лв. В този сектор увеличението е особено значително – от 729 хил. лв. през 2006 г. разходите за тази дейност са се повишили на 5 295 хил. лв. през 2010 г.[1] През 2010 г. са съществени разходите за тази дейност и в сектор „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения” – 8 871 хил. лв. Значително изоставане във финансовото осигуряване на новаторската дейност се наблюдава в секторите „Селско, горско и рибно стопанство” (едва 481 хил. лв. през 2010 г.) и „Хуманно здравеопазване и социална работа” (193 хил. лв.)[2].

Прегледът на разходите за НИРД на предприятията по статистически райони показва за 2010 г. най-висок дял в Югозападен район за планиране (85,4% от общите разходи на предприятията за годината), което е естествено, поради неговата най-висока развитост и наличието на столицата на страната в него. Разходите в този район бележат и най-голямо нарастване – в абсолютно изражение в размер на 140 098 хил. лв. (от 40 928 хил. лв. през 2006 те са достигнали равнище от 181 026 хил. лв. през 2010 г.), което се отразява и на общото нарастване на разходите за районите от Южна България – почти 4 пъти в сравнение с 2006 г. (399%). Разходите за НИРД на районите за планиране от Южна България (Югозападен, Южен централен и Югоизточен) са значително по-високи от тези в Северна България (Северозападен, Северен централен и

[1] **Забележка**: за останалите икономически дейности НСИ не представя данни или те не са достатъчни, за да направи съпоставка за измененията през периода.

[2] Разходи за НИРД в сектор предприятия по икономически дейности, НСИ, www.nsi.bg

Североизточен) – съответно 94,8% и 5,2%.[1]

Направените анализи на иновационната дейност и разходите за нейното осъществяване разкриват все още недостатъчна, но нарастваща иновационна активност на предприятията, както и по-добро обезпечаване на дейността с финансови средства. Според нас този процес е резултат от:

- ✓ по-доброто управление на новаторската дейност в предприятията;
- ✓ разбирането на иновациите като важен инструмент за повишаване на конкурентоспособността и преодоляване на негативните последици от кризата;
- ✓ целевото заделяне на финансови средства за осъществяване на иновации;
- ✓ по-високите умения и натрупания опит в усвояването на средства за иновации по европейски програми.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Важно значение за по-нататъшното разгръщане на инова-ционната дейност на предприятията има тяхната непосредствена връзка с науч-ните институции. В Европа отдавна е постулирано, че трябва да се развива икономика основана на знанието. За съжаление в България могат да бъдат дадени малко положителни примери в тази посока, със сериозен икономически ефект и резултати, свързани с реални контакти и съвместни дейности между българската наука и висше образование, представени от БАН и българските университети от една страна и бизнесът от друга. Едва през последните една-две години се забелязват по-сериозни опити и резултати за промяна на съществуващото статукво.

Институтите на БАН и университетите получиха възможността чрез финансиране от оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ да променят своите учебни планове и програми с участието на представители на бизнеса, така че да ориентират образователния процес и изследователската дейност към практиката и изискванията на пазара. Същото се отнася и до възможността за разработване на проекти, свързани с оперативна програма „Конкурентоспособност“ , където висшите училища получават добра възможност за финансиране, свързано с ДМА. Изграждането на специализирани лаборатории, свързани с научно-изследователска и развойна дейност, осигурява на бъдещите специалисти с висше образование възможността да получат по-добра практическа подготовка, знания, умения и компетенции. Изключително полезна е и инициативата на БАН за създаването на академични центрове съвместно с осем от големите български университети (в т.ч. извънстолични) и някои от големите и водещи представители на предприятията от индустриалния сектор и услугите.

От изключително значение за България е опитът за създаването на нова оперативна програма за периода 2014-2020 г., а именно „Наука и образование за интелигентен растеж“. Нейното приемане ще осигури възможността чрез финансиране от ЕС реално да бъде осъществена връзката образование, наука и бизнес. Това несъмнено ще осигури реални възможности и благоприятна среда за нови продуктови, процесни, маркетингови и организационно-управленски иновационни активности, което ще доведе и до повишаване на конкурентоспособността и икономическото представяне на предприятията от индустриалния сектор и услугите.

В контекста на изграждане на национална иновационна стратегия са необходими задълбочени и сериозни

[1] Разходи за НИРД по статистически райони и сектори, НСИ, www.nsi.bg

усилия за създаване на условия и политики, стимулиращи иновационната активност и НИРД. Излизането от кризата и гарантирането на сравнително устойчив икономически растеж задължава регионалните икономики да бъдат гъвкави, да се променят, да насърчават и активно да участват в националната иновационна политика. Това може да бъде осъществено, само ако в национален мащаб и в рамките на Лисабонската стратегия бъдат съгласувани приоритетите и политиките за развитие на образованието, науката, технологиите и иновациите. Това обаче предполага регионално сближаване на показателите за иновационен потенциал и технологично развитие, реално работещи закони и нормативна база за публично-частното партньорство и интелектуална и индустриална собственост. Освен това е необходимо и създаване на инфраструктура за изследователска, иновационна и посредническа дейност, активност, осигуряваща достъп до национално и европейско финансиране в областта на иновациите, нова офанзивна иновационна и предприемаческа култура в обществото.

Във връзка с разгръщането на иновационните процеси в страната Джанамитра Деван, вицепрезидент на Световната банка, посочва, че „България има уникалната възможност да насочи икономиката си по пътя на интелигентния и устойчив растеж, при който науката, технологиите и иновациите играят централна роля, възползвайки се най-добре от наличните фондове на ЕС“. Според нас тази възможност следва да бъде осмислена и претворена на практика посредством политика на държавата и предприятията, съобразена с изискванията и стандартите на Европейския съюз и водеща до значително по-високи резултати от постигнатите до момента.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анализ на възможностите и тенденциите за технологично развитие на българските предприятия (2010), изд. Българска стопанска камара, С., www.bia-bg.com
2. Мадгерова, Р. (2013) Икономически и социални измерения на предприемачеството, унив. изд. „Н. Рилски”, Благоевград
3. Портър, М. (2004) Конкурентното предимство на нациите, ИК „Класика и стил, С.
4. Иновации, НСИ, www.nsi.bg
5. Разходи за НИРД по видове и сектори, НСИ, 2006-2010, www.nsi.bg
6. Разходи за НИРД в сектор предприятия по икономически дейности, НСИ, www.nsi.bg
7. Разходи за НИРД по статистически райони и сектори, НСИ, www.nsi.bg
8. Тодоров, К., Основи на дребния бизнес, изд. “Тракия-М“, С., 2000
9. Barney, J. B. (2001) Is the resource-based —view a useful perspective for strategic management research? Yes. Academy of Management Review, 26 (1)
10. Cooke, P. and Leydesdorff, L. (2006) Regional development in the knowledge-based economy: the construction of advantage, Journal of Technology Transfer, Vol. 31 No. 1
11. Hall, R. (1993) A framework linking intangible resources and capabilities to sustainable competitive advantage. Strategic Management Journal, 14
12. Schumpeter, J. A. (1934) The Theory of Economic Development. Harvard University Press, Cambridge, MA
13. Wernerfelt, B. (1984) A resource-based view of the firm, Strategic Management Journal, Vol. 5 No. 2
14. SBA for Europe (2008), ЕС, Съобщение на комисията до Съвета, Европейския парламент, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите, Брюксел, www.government.bg